

Інформація за іншими предметними напрямками досліджень за спеціалізаціями в галузі знань 08 – “Право”

УДК 343.3/.7

КАРПЕНКО М.І., доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9088-0416>**ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІЙСЬКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАУКОВА І ПРИКЛАДНА ПРОБЛЕМА**DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2\(53\).334253](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2(53).334253)

Анотація. У статті аналізуються поняття та стан військової злочинності в Україні під час особливого періоду, який розпочався з 18 березня 2014 року і діє донині. Акцентується увага на необхідності посилення впливу органів державної влади щодо зміцнення військової дисципліни серед військовослужбовців. З цією метою необхідне негайне відновлення діяльності органів військової юстиції (військової прокуратури, військових судів), невідкладне прийняття Закону України “Про Військову поліцію”, законопроект про яку вже тривалий час знаходиться на розгляді Верховної Ради України, посилення кадрового потенціалу слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань, до компетенції яких нині віднесена підслідність військових кримінальних правопорушень. Органи державної влади мусять негайно застосувати весь комплекс необхідних заходів для стабілізації і зниження стану військової злочинності в Силах оборони України.

Ключові слова: військова злочинність, заходи запобігання і протидії військовій злочинності.

Summary. The article analyzes the concept and state of war crimes in Ukraine during the special period, which began on March 18, 2014 and is in effect to this day. Attention is focused on the need to strengthen the influence of state authorities in strengthening military discipline among military personnel. To this end, it is necessary to immediately resume the activities of military justice bodies (military prosecutor's office, military courts), urgent adoption of the Law of Ukraine "On Military Police", a draft law on which has been under consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine for a long time, strengthening the human resources potential of the investigative units of the State Bureau of Investigation, whose competence currently includes the investigation of military criminal offenses. State authorities must immediately apply the entire range of necessary measures to stabilize and reduce the level of military crime in the Defense Forces of Ukraine.

Key words: war crime, measures to prevent and combat war crime.

Постановка проблеми. Стан військової злочинності в особливий період, що розпочався в Україні з 18 березня 2014 р., свідчить про погіршення стану військової дисципліни в Силах оборони України. Особливо це наглядно спостерігається після 24 лютого 2022 р., коли в державі запроваджено правовий режим воєнного стану у зв'язку із початком широкомасштабної агресії російської федерації проти України. Вжитих органами військового управління заходів недостатньо для нормалізації стану військової злочинності, яка нині вже становить загрозу для воєнної безпеки України.

Потрібні більш комплексні заходи органів державної влади щодо запобігання і протидії злочинності серед військовослужбовців. Досить спостерігати, треба діяти: відновити військові прокуратури і військові суди гарнізонів, регіонів, створити військову поліцію, розпочати викладання у вищих військових навчальних закладах основ військової кримінології, знання якої сприятиме офіцерському, сержантському, старшинському складу в роботі з підлеглими військовослужбовцями. Є потреба започаткувати наукові дослідження з кримінології у військовій сфері, а результати тих досліджень, що вже проводяться, більш активно використовувати у правозастосовній діяльності.

Результати аналізу наукових публікацій свідчать про жваву дискусію серед фахівців щодо активізації роботи з особовим складом по дотриманню військової дисципліни в умовах ведення бойових дій по захисту конституційного ладу, територіальної цілісності, незалежності і суверенітету України. В цьому питанні заслуговують на увагу дослідження, здійснені такими науковцями як: О.М. Артеменком, П.П. Богущим, В.В. Бондаревим, О.М. Джужою, О.В. Дуйловським, Н.А. Дмитренком, А.О. Кавунською, Д.В. Казначеевою, М.Г. Колодяжним, І.В. Колосовим, А.С. Лукашем, Є.Б. Пузиревським, Р.А. Сербиним, В.В. Сокуреном, М.С. Туркотом, О.О. Шкутою та ін. Зважаючи на комплексний характер проблематики військової злочинності, досить багато питань ще не отримали належного врегулювання, тому потребують подальшого дослідження, в тому числі і внесення певних змін на законодавчому рівні.

Метою статті є подальший аналіз та розкриття проблемних питань стану військової дисципліни в Силах оборони України. Розглядається ряд аспектів, що притаманні запобігання і протидії військовій злочинності і їх представлення для обговорення широким колом фахівців, які цікавляться військовою сферою.

Виклад основного матеріалу. Злочинність – невід’ємна складова взаємовідносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку і відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають як злочини [1, с. 158].

У кримінологічній науці й практиці терміном “злочинність” прийнято позначати сукупність кримінальних правопорушень (злочинів і кримінальних проступків) одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються у державі або в окремому регіоні протягом певного періоду часу.

Є.Б. Пузиревський акцентує увагу на тому, що “злочинність військовослужбовців – це об’єктивне, соціальне, історично мінливе, негативне явище у вигляді сукупності всіх злочинів, вчинених особами із числа Збройних Сил, інших військ і військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів і персоналом військових частин, з’єднань, установ у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків або в розташуванні цих частин, з’єднань і установ, за певний час і в певному просторі” [2, с. 16].

Схоже визначення, але поняття терміну “військова злочинність”, дають В.В. Сокурено і В.В. Черней, які визначають її (військову злочинність – М.К.) як сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, учинених особами зі Збройних Сил, інших військ і військових формувань, у тому числі громадянами, які перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, а також персоналом військових частин, з’єднань та установ через виконання ними службових обов’язків чи у розташуванні цих частин, їх з’єднань і установ у певний період часу [3, с. 254].

Д.В. Казначеева розглядає військову злочинність як “сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, учинених особами із Збройних Сил України, інших військ і військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, і персоналом військових частин, з’єднань та установ у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків або в розташуванні цих частин, з’єднань та установ, за певний період часу і в певному просторі” [4, с. 536].

Під злочинністю в Збройних Силах України Н.А. Дмитренко пропонує розуміти “невід’ємну та зумовлену внутрішньою й зовнішньою детермінацією сукупність учинених особами з особового складу Збройних Сил України, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, чи персоналом військових частин, з’єднань та установ у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків або в розташуванні цих частин, з’єднань і установ кримінальних правопорушень” [5, с. 42].

Кримінологічна характеристика військової злочинності, як і злочинності в цілому, характеризується (визначається) наступними елементами:

1) Кількісно-якісними показниками, які нині, починаючи з 2014 р. і дотепер, є надзвичайно високими.

2) Рівнем військової злочинності, який встановлюється із розрахунку на одну тисячу (10 або 100 тис.) осіб, який згідно проведеного Д.В. Казначеевою дослідження становив відповідно “у 2013 р. – 1,01, у 2014 р. – 9,1, у 2015 р. – 14,5, у 2016 р. – 8,5, у 2017 р. – 10,8” [4, с. 538].

3) Динамікою військової злочинності, яка передбачає:

- поточний аналіз – співставлення даних про злочинність за рік з даними за попередні роки;

- систематичний аналіз, при якому злочинність аналізується послідовно по роках, при цьому виділяються певні періоди (п’ятиріччя, десятиріччя), або відповідно певним етапам розвитку суспільства, що відбуваються в державі (соціальні, економічні або політичні перетворення), що мають відповідати певним етапам розвитку суспільства, що відбуваються в державі, значний політичний резонанс);

- аналіз сезонних коливань злочинності (осінньо-зимовий період, літній тощо) [6, с. 82].

4) Структурою злочинності, що є співвідношенням груп чи окремих видів кримінальних правопорушень до їх загального числа. Вона (структура злочинності – М.К.) дає можливість визначити якою є злочинність в конкретних умовах, як види чи групи кримінальних правопорушень співвідносяться між собою, хто із правопорушників представляє найбільшу небезпеку для суспільства, а в частині, що стосується військової злочинності – для військового правопорядку.

Як зазначає Д.В. Казначеева, “ще однією характеристикою структури військової злочинності є те, що її побудовано за критерієм виду військового формування, ... що злочинність у бойових частинах суттєво відрізняється від злочинності у внутрішніх округах ...” [4, с. 541].

5) Крім кількісно-якісних показників злочинності, її рівня, динаміки, структури, в кримінології виділяють “географію злочинності”, яка визначається такими показниками, як питома вага злочинності регіону в загальній кількості кримінальних правопорушень, вчинених у цілому в державі та за регіональними коефіцієнтами злочинності.

Географія військової злочинності може бути визначена інформацією про кількість кримінальних правопорушень, зареєстрованих правоохоронними органами (Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, відповідними органами військового управління, прокуратури, Державного бюро розслідувань) залежно від військового формування та місця дислокації.

Згідно з дослідженням Д.В. Казначесвої найчастіше військові кримінальні правопорушення у попередні роки (2014-2018 рр. – М.К.) вчинялися в Донецькій, Луганській, Одеській, Київській, Харківській областях. На її думку, злочинність воєнного часу має низку особливостей. Війна та бойові дії радикально впливають на всі соціальні процеси, у тому числі криміногенні [4, с. 541-542], з якою ми згодні.

Згідно статистичних даних Офісу Генерального прокурора (форма № 1 статистичної звітності) і Державної судової адміністрації України (форми № 6 і 7 статистичної звітності) військова злочинність з 2013 р. і донині характеризується наступними цифрами:

Рік	Обліковано ВКП (всього-форма № 1 Офісу Генерального прокурора)	Крим. провадж. у яких особам вручено повідомлення про підозру (форма № 1)	Кримін. провадж. за якими провадж. направлено до суду з обвинувальним актом у вчиненні ВКП (форма № 1)	Усього осіб, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили у звітному періоді (судова статистика - форма № 6)	Засуджено осіб за вчинення ВКП (судова статистика - форми № 6 і № 7); у чисельнику – знаменнику – військовослужбовців	Перейшло на наступний рік: (всього ВКП – форма № 1)	Вчинено особами ВКП: у чисельнику – у стані алкогольного сп'яніння; у знаменнику – в стані наркотичного сп'яніння (згідно судової статистики форма № 7)	Вчинено особами злочин за ст.405 КК: у чисельнику – загальна кількість осіб; у знаменнику – в стані алкогольного /наркотичного сп'яніння (згідно обвинувальних вироків).
2013	369	232	222	209	<u>184</u> 166	137	<u>2</u> 0	<u>4</u> 1
2014	4153	2240	851	485	<u>441</u> 404	2019	<u>29</u> 0	<u>14</u> 6
2015	6213	4756	2338	2611	<u>2543</u> 2282	1500	<u>84</u> 2	<u>61 (56 в/сл)</u> 35
2016	3650	2596	2007	2788	<u>2614</u> 2380	1070	<u>66</u> 0	<u>29</u> 25
2017	4577	2981	2596	2897	<u>2774</u> 2529	1628	<u>41</u> 0	<u>18 (15 в/сл)</u> 12
2018	3694	1742	1538	2780	<u>2665</u> 2417	1990	<u>23</u> 0	<u>14 (11 в/сл)</u> 6
2019	3616	1660	1544	2649	<u>2560</u> 2354	1968	<u>24</u> 0	<u>12 (9 в/сл)</u> 6
2020	4055	1314	1165	1898	<u>1782</u> 1655	2771	<u>17</u> 0	<u>11 (6 в/сл)</u> 5
2021	3037	1172	1119	1851	<u>1751</u> 1635	1892	<u>14</u> 0	<u>11</u> 2
2022	13766	2616	2185	1567	<u>1490</u> 1439	11405	<u>15</u> 1	<u>31</u> 10

2023	28666	3207	2719	2721	<u>2585</u> 2535	25626	<u>29</u> 0	<u>39</u> 19
2024	93900	8729	3008	4441	<u>1994</u> 1934	85737	<u>9</u> 1	<u>7</u> 2/0
2025	53734	1318	406					

З початком у 2014 р. російської агресії проти України військова злочинність щодо вчинення військових кримінальних правопорушень (далі - ВКП), передбачених ст. 402-422, 425-435-1 КК України, порівняно з попереднім 2013р. збільшилась більш ніж в 11 разів і продовжує триматися на досить високому рівні. Ще більше зростання військової злочинності спостерігається після 24.02.2022 р., коли рф розпочала широкомасштабну агресію проти України.

Так, протягом 2022 р. обліковано 13766 вчинених ВКП. Разом з тим не по всіх вчинених військових злочинах вручено повідомлення про підозру. І така тенденція має місце з 2014 р. Більше того, не всі кримінальні провадження, за якими повідомлено про підозру, направляються в суди для розгляду по суті. Наприклад, у 2022 р. від всієї кількості облікованих ВКП лише за 19 % з них було вручено особам повідомлення про підозру, з яких тільки по 83,5 % обвинувальні акти направлені в суди для розгляду. Ще більше загострилась ситуація з військовою злочинністю в 2024 р., коли протягом цього року обліковано 93900 ВКП, за якими лише в 8729 злочинах відповідним особам повідомлено про підозру і тільки щодо 3008 осіб обвинувальні акти надіслані в суди для розгляду по суті.

Аналіз статистичної звітності № 7 Державної судової адміністрації України свідчить про те, що із загальної кількості засуджених осіб за вчинення ВКП, не всі вони мали статус військовослужбовців на момент їх вчинення. Зазначене положення підтверджується змістом ст. 401 (“Поняття військового кримінального правопорушення”) КК, відповідно до якої суб’єктами їх вчинення крім військовослужбовців можуть бути військовозобов’язані та резервісти під час проходження зборів, а також інші особи, визначені законом. Згідно ч. 2 ст. 401 КК поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 КК. Особи, не зазначені у ст. 401 КК, за співучасть у ВКП підлягають відповідальності за відповідними статтями розділу XIX (“Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення”) Особливої частини КК.

Більш детальний аналіз судової статистики (форма № 7 “Звіт про склад засуджених”, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 р. № 325), свідчить про наступне:

Рік	Кількіс-ть засуджених осіб за вчинення ВКП	Із них мали статус військовослужбовця	Інші особи (невійськовослужбовці)	Співвідношення у відсотках (%) інших осіб від загальної кількості засуджених	Робіт-ники	Держ. службовці	Інші службовці	Безробітні	Працевдатні які не працювали і не навчалися	Приватні підприємці	Студенти навчал. закладі в	Інші заняття	Мають непогашену і не зняту суд.
2013	184	166	18	9,78	1	1	7	3	6				
2014	441	404	37	8,39	9	3	5	1	15	1	1	1	1
2015	2543	2282	261	10,26	41	2	4	10	171	-	2	22	1
2016	2614	2380	234	8,95	30	2	4	3	176	2	-	14	3
2017	2774	2529	245	8,83	41	1	1	2	185	2	-	7	9
2018	2665	2417	248	9,31	35	-	4	2	177	-	1	25	12
2019	2560	2354	206	8,05	20	1	7	5	114	1	-	50	10
2020	1782	1655	127	7,13	20	1	8	-	79	-	-	17	1
2021	1751	1635	116	6,62	13	-	6	3	81	1	-	11	2
2022	1490	1439	51	3,42	2	-	2	-	44	-	-	2	5
2023	2585	2535	50	1,93	4	1	2	1	33	-	-	8	5
2024	1994	1934	60	3,01	3	-	2	-	35	1	-	11	5

Відсоток інших осіб (невійськовослужбовців), які вчинили ВКП у період з 2013 по 2019 рр., становив більше 8 %, а потім їх частка почала знижуватися і в 2023 р. становила 1,93 %, у 2024 – 3,01 %. Більше всього такими особами були робітники. В 2015-2018 рр. таких осіб, що були засуджені за вчинення ВКП, кожного року становило більше 30-ти осіб, а потім їх кількість зменшувалася і протягом 2024 р. було засуджено 3 робітники (всього засуджено 218 робітників). У переважній більшості ними вчинялися злочини, передбачені ст. 407-408 КК. Серед таких за напрямком трудової діяльності в період 2014-2024 рр. засудженими за вчинення ВКП значаться: безробітні (27 осіб), працівники господарських товариств (11 осіб), лікарі / фармацевти (9 осіб), приватні підприємці (8 осіб), пенсіонери, в т.ч. інваліди (6 осіб), вчителі / викладачі (5 осіб). Значна кількість цивільних осіб на момент співучасті у вчиненні ВКП були працевдатними, які не працювали і не навчалися. Таких у 2015-2019 рр. кожного року було більше 100 осіб, а потім спостерігалось зменшення. В 2024 р. їх було 35 осіб.

Серед тих хто вчиняв ВКП у 2017, 2019, 2021, 2023-2024 рр. зафіксовано 12 осіб, що утримувались в установах виконання покарань, під вартою. Більше всього мова йде про тих осіб, що знаходились в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

Аналізуючи військову злочинність, є всі підстави стверджувати про її сприйняття у вузькому і широкому значенні. У вузькому розумінні, коли мова йде про ВКП, передбачені ст. 402-435-1 КК, у широкому розумінні, коли до уваги брати всі кримінальні правопорушення, зазначені в Особливій частині КК, що були вчинені військовослужбовцями.

У розрізі Особливої частини КК військова злочинність засуджених військовослужбовців протягом 2013-2024 рр. характеризується наступними даними:

Розділи ОЧ КК	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Розділ I	-	-	2	1	-	2	3	-	-	38	33	29
Розділ II	8	13	42	56	53	50	53	60	51	68	233	657
Розділ III	-	-	11	2	6	8	1	2	-	1	4	5
Розділ IV	-	1	2	-	1	-	1	1	1	2	-	8
Розділ V	-	2	2	2	3	6	4	3	6	-	20	43
Розділ VI	25	16	75	112	121	140	152	130	111	90	199	481
Розділ VII	-	2	-	-	-	-	2	3	1	1	4	3
Розділ VIII	-	-	1	1	1	2	-	1	1	1	6	20
Розділ IX	2	13	115	116	125	135	122	93	68	65	295	493
Розділ X	-	-	-	-	1	-	-	2	1	-	-	-
Розділ XI	4	17	25	33	33	41	49	40	50	59	131	246
Розділ XII	4	10	17	-	23	24	24	15	14	25	67	86
Розділ XIII	8	15	19	51	68	67	109	100	146	208	1086	1615
Розділ XIV	-	6	5	8	-	8	6	3	1	6	18	25
Розділ XV	5	5	3	3	14	7	21	15	38	80	549	647
Розділ XVI	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	1	2
Розділ XVII	28	31	43	62	61	51	41	42	47	45	96	131
Розділ XVIII	1	-	-	-	3	5	5	3	3	1	21	61
Розділ XIX	166	404	2282	2380	2529	2417	2354	1655	1635	1439	2535	1934
Розділ XX	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	36	46
Всього за рік засудж. військово- службовців	251	535	2644	2827	3042	2963	2947	2169	2176	2139	5334	6532
% ВКП від всієї кільк. КП	66,14	75,51	86,31	84,19	83,14	81,57	79,88	76,3	75,14	67,27	47,52	29,6

Протягом 2013-2024 рр. судами України за вчинення ВКП, передбачених розділом XIX Особливої частини КК, засуджено 21730 військовослужбовців. Це при тому, що згідно ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України військова дисципліна зобов'язувала кожного з них додержуватися Конституції та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги статутів Збройних Сил України, накази командирів. Більше всього це спостерігалось протягом 2017 р. (2529 військовослужбовців).

Із числа загальнокримінальних правопорушень за вказаний період найбільше і особливо збільшення спостерігалось протягом 2023-2024 рр. засуджених військовослужбовців (3492 особи) за вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, передбачених розділом XIII Особливої частини КК. Потім у порядку зменшення відзначено засуджених військовослужбовців:

- за кримінальні правопорушення проти власності - 1652 особи, передбачених розділом VI Особливої частини, які мали приблизну стабільність з 2016 року;

- за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, передбачених розділом IX Особливої частини КК, засуджено 1642 військовослужбовців, що в переважній більшості було пов'язано із незаконними діями зі зброєю, бойовими припасами та іншими протиправними діями порушення громадського порядку;

- приблизно на однаковому рівні відмічена кількість засуджених військовослужбовців за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та

кримінальні правопорушення проти журналістів (розділ XV Особливої частини) - 1387 осіб і проти життя та здоров'я особи - 1344 особи (розділ II Особливої частини КК). Особливо це характерно для 2023-2024 рр.

Якщо кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розділ XI Особливої частини КК), за вчинення яких засуджено 728 військовослужбовців, вчинялися на особистому транспорті і в переважній більшості по необережності, то кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності згідно розділу XVII вчинялися з умисною формою вини, за які було засуджено 678 осіб. Решта загальнокримінальних правопорушень, передбачених іншими розділами Особливої частини КК, за вчинення яких було засуджено 890 осіб, становили:

- злочини проти основ національної безпеки України (розділ I) - 100 осіб;
- проти волі, честі та гідності (розділ III) - 40 осіб;
- проти статевої свободи та недоторканості особи (розділ IV) - 17 осіб;
- проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розділ V) - 91 особа;
- у сфері господарської діяльності (розділ VII) - 16 осіб;
- проти довкілля (розділ VIII) - 34 особи;
- проти безпеки виробництва (розділ X) - 4 особи;
- проти громадського порядку та моральності (розділ XII) - 309 осіб;
- у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (розділ XIV) - 86 осіб;
- у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (розділ XVI) - 8 осіб;
- проти правосуддя (розділ XVIII) - 103 особи;
- проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX) - 82 особи). Із 88 всього засуджених осіб протягом 2022-2024 рр. за вчинення злочинів, передбачених ст. 438 ("Воєнні злочини") КК, 83 особи були військовослужбовцями інших держав.

Ситуація із військовою злочинністю нині є загрозливою для воєнної безпеки України, для якої однією із засадничих умов є реалізація права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей. А головною метою Стратегії воєнної безпеки України є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО [7].

На нашу думку, збільшення вчинених ВКП пояснюється збільшенням особового складу Сил оборони України за рахунок мобілізованих із цивільного життя громадян, частина яких не була звична до вимог статутів Збройних Сил України по неухильному виконанню їх вимог щодо дотримання військової дисципліни і недостатнім впливом на їх виховний процес в силу різних причин.

Одночасно військові правоохоронні органи, які фактично відсутні вже протягом тривалого періоду, і суди не були готові до ефективної діяльності з виконання своїх обов'язків щодо швидкого проведення досудового розслідування і здійснення правосуддя в межах термінів, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України, у той період, коли військова злочинність збільшилась у рази.

З метою посилення ефективності запобігання та протидії кримінальним правопорушенням серед особового складу 04.04.2024 р. за № 129 Головнокомандувачем Збройних Сил України було видано наказ “Про вжиття заходів щодо зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України”, яким затверджено Систему роботи посадових осіб Збройних Сил України, військовослужбовців Військової служби правопорядку у Збройних Силах України спільно з представниками правоохоронних органів щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, пов’язаних з непокорю, невиконанням наказів, погрозою або насильством щодо начальника, самовільним залишенням військової частини або місця служби, дезертирством, а також самовільним залишенням поля бою або відмовою діяти зброєю, їх виявлення і припинення [8, с. 139].

Разом з тим, вжитих заходів недостатньо для того щоб зняти з розгляду проблеми, які існують у військовій сфері із станом військового правопорядку. Ситуація вимагає вжиття більш далекоглядних заходів, пов’язаних із науковим супроводом системи запобіжних заходів, які здійснюються командирами і начальниками різних рівнів з метою запобігання і протидії військовій злочинності. Мова йде про створення відповідного напрямку в кримінологічній науці – військової кримінології, про що вже ведеться мова [9]. Її створення започатковано науковими дослідженнями О.М. Артеменка [10], В.В. Бондарєва [11], О.М. Джужі [12], О.В. Дуйловського [13], Н.А. Дмитренко [5], А.О. Кавунської [14], Д.В. Казначескої [4], М.І. Карпенка [15; 16], М.Г. Колодяжного [17], І.В. Колосова [18], А.С. Лукаша [19], Є.Б. Пузиревського [20], В.В. Сербина [12], В.В. Сокурєнка [9], М.С. Туркота [21] та ін. науковців.

Мета військової кримінології полягає у виробленні наукових і практичних рекомендацій, положень та висновків щодо підвищення ефективності запобігання військової злочинності. Практичні цілі формулюються, беручи до уваги професійну підготовленість військових кадрів, їхнє матеріально-технічне, фінансове забезпечення й реальний час щодо проведення відповідних заходів. Нині надзвичайно важливо щоб наявні кримінологічні дослідження у військовій сфері, що вже оприлюднені, отримали застосування у практичній діяльності військових службових осіб. На подальше необхідно її розвивати, в т.ч. ввести вивчення основ військової кримінології відповідної тематики у підготовку осіб офіцерського, сержантського / старшинського складу.

Висновки. На нашу думку, дієвою і ефективною формою запобігання військовій злочинності є і продовжує залишатися необхідність дотримання статутного порядку всіма без виключення військовослужбовцями вимог статутів Збройних Сил України. Так, згідно ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України військова дисципліна зобов’язує кожного військовослужбовця: “додержуватися Конституції та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги статутів Збройних Сил України, накази командирів; виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету; поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків”. Залишається лише забезпечити реалізацію статутного порядку як системи статутної організації і єдиної статутної вимогливості, спроможної ефективно вплинути на стан військової дисципліни серед військовослужбовців.

Ефективним важелем для забезпечення військового правопорядку має бути негайне відновлення діяльності органів військової юстиції (військової прокуратури,

військових судів), невідкладне прийняття Закону України “Про Військову поліцію”, законопроект про яку вже тривалий час знаходиться на розгляді Верховної Ради України, посилення кадрового потенціалу слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань до компетенції яких нині віднесена підслідність військових кримінальних правопорушень. Органи державної влади мусять негайно застосувати весь комплекс необхідних заходів для стабілізації і зниження стану військової злочинності в Силах оборони України.

Використана література

1. Шакун В.І. Злочинність. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право. 2016 / Т. 18 : Кримінологія. Криміналь-виконавче право / редкол. В.І. Шакун (голова), В.І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2019. 544 с.
2. Пузиревський Є.Б. Кримінологічний аналіз і запобігання військовим злочинам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право”; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 21 с.
3. Злочинність військова. Українська кримінологічна енциклопедія / упоряд.: О.М. Джужа, О.М. Литвинов; за заг. ред. В.В. Чернея, В.В. Сокурєнка. Київ; Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ : Нац. акад. внутр. справ : Кримін. асоц. України : Золота миля, 2017. С. 254-257.
4. Казначєєва Д.В. Військова злочинність // Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
5. Дмитренко Н.А. Злочинність у Збройних Силах України : кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Н.А. Дмитренко, О.О. Шкута. Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. 186 с.
6. Гіда Є.О, Нікітін Ю.В. Теорія злочинності. *Кримінологія* : підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. *Урядовий кур’єр*. 2021. 27 бер. № 59.
8. Карпенко М.І. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 22 листопада 2024 р.) : у двох томах. Том 2 / голов. ред. В. Ф. Пузирний ; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. 428 с.
9. Сокурєнко В.В. Військова кримінологія та необхідність її розроблення в умовах нинішнього дня. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 343-347. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/82> (дата звернення 09.04.2025).
10. Артеменко О.М. Злочини проти порядку проходження військової служби: кримінологічне дослідження: монографія / О.М. Артеменко; [наук. ред. В.В. Голіна] Харків: Право, 2019. 224 с.
11. Бондарєв В.В. Насильство серед військовослужбовців (поняття, характеристика, причини та попередження). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. 272 с.
12. Джужа О.М., Сербин Р.А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у Збройних Силах України та інших військових формуваннях / Кримінологія : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

13. Дуйловський О.В., Шалгунова С.А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам і правопорушенням серед військовослужбовців внутрішніх військ (Національної гвардії) Міністерства внутрішніх справ України. *Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика*: колективна монографія / За заг. ред. В.М. Стратонова, Є.Л. Стрельцова. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 83-126.
14. Кавунська А.О. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект: монографія / А.О. Кавунська, М.В. Корнієнко, О.О. Шкута. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 212 с.
15. Карпенко М.І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) / За заг. ред. Матвійчука В.К.: Монографія. Київ: КНТ, 2006. 232 с.
16. Карпенко М.І. Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. С. 316-338.
17. Колодяжний М.Г. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) та їх запобігання / Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодед та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 511 с.
18. Колосов І.В. Профілактика військових злочинів як засіб подолання злочинності: соціально-трудова аспект. *Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика*: колективна монографія / За заг. ред. В.М. Стратонова, Є.Л. Стрельцова. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 127-142.
19. Лукаш А.С. Злочинність проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) та їх запобігання / Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.
20. Пузиревський Є.Б. Запобігання військовим злочинам : монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2011. 176 с.
21. Туркот М.С. Проблеми протидії злочинам проти встановленого порядку несення військової служби (військовим злочинам). *Кримінально-правові та кримінологічні основи забезпечення воєнної безпеки України*: наук.-практ. посіб. / [Туркот М.С., Богуцький П.П., Дячук С.І., Вернидубов І.В., Сегеда С.П.]. Київ: Видавничий дім «АртЕк», Національна академія прокуратури України, 2014. 246 с.

~~~~~ * * * ~~~~~